

Donostia, 75-IV-25

**TORIBIO IRIONDO ELGOIBARTARRA (1848-1922),
"OGI ZERUTIK" ETA BESTE ZENBAIT KANTAREN
EGILEA**

Juan San Martín

Herri-kantak, dudarik gabe, noizbait egileren bat izan zuten, hoi en izenen arraztoa galdurik eta maiz ahoz-aho zenbait era aldaturik etorri bazaizkigu ere. Herri-kantatzat ezagutzen dugu gaur egun "Ogi zerutik" ere. Hala dakar behintzat *Gora Jainkoa!* izeneko eliz-kantadun liburutxoak (1). Azken orrialdeetako eraskinean, egilea behar duen tokian, "Errikoia" jartzen du.

Baina nere txosten honetan egilearen berri eman nahi nuke, eta era berean egile beraren lan batzuen berri ere bai, bere nortasunaren adiarazgarri.

Hain hedatua aurkitzen den kantaren egilea, Toribio Franzisko Iriondo Sasiain apaiza dugu. Elgoibarren jaioa 1848ko apirilaren 16an, eta 1922ko irailaren 19an hila, bere sorterrian apaiz zela.

"Ogi zerutik" eliz-kanta politaren egilea den berri Aita Franziskotar batek ematen digu bere liburuan. Liburu hau, *Lore sorta edo San Franziskoren 3.en Ordenako erregla*, Tolosan argitaratu zen 1900ean (2), eta 241. orrialdean, kantaren aurrean hara zer jartzen duen, hitzez-hitz: "Komunio jeneraletan erri guziak kantatzeko berso eta musika polit aukeratuak D. Toribio Iriondo Apaizak atereak dira". Ondorean "Ogi zerutik" kanta osoa ematen du. Kanta osoa diot, errepikatzen erabiltzen den laukotik aparte hamabi bertso dituelako. Hoietatik, aspalditik lau erabiltzen ziren eta *Gora Jainkoa!*-k hiru besterik ez ditu.

Baina Aita Franziskotarrarena baino lehenagoko liburuxka bat ezagutzen dut, egilearen izenik gabe argitaratua, *Misio Santubetaraco Jesus gure Jaunari eta Ama Birjiñari cantubac* (3) tituluduna, eta 11/13 orrialdeetan dator nik ezagutzen dudana "Ogi zerutik" zaharrena, musika ere azken partean daroana. Behar bada, liburuxka hau, T. Iriondo berarena da, zeren bertan agertzen den "Billeraco alabac" izeneko kanta

ere berea bai da, geroago, 1904an bere *Maria Becaturic gabe contzabituari* (4) izeneko lanean berarena bezala azaltzen bait da. Gainera, joan zen mendearen bukaeretako garai hartan, Gipuzkoako Alegin erretore zela, egilearen izenik gabe aurkitzen den liburuxka hori baino lehen, beste bi argitaratu zituen bere izenean Tolosako Gurrutzagaren moldiztegian: *Misterioric aundiienen oroipengarri chiquia*, 15 orrialdekoa 1889an eta *San Juan Bautistaren bederatzi-urrena*, 29 orrialdekoa 1892an. Hauek, nik neuk ez ditut ikusi.

Hoiez gainera, Patrizio Orkaiztegiarekin batean, 1881ean, *Jesus eta Mariaren billeracoentzat itz neurtuac* (5), eta 1904an Aita Gaspar Astete-ren dotrina, gipuzkeraz.

1893an, egile izen gabe argitaratuan, eta 1900eko Aita Misionari Franziskotarrarenean, bi liburuetan, arestian esan dudana bezala, lehen errepika bertsoa eta beste hamabik osatzen dute kanta. Geroago, Pedro Migel Urruzunok euskaratutako Aita Baudran-en *Zeruko Argiya edo jondo pentsatu!* libururen eraskinean (6) lehen lau bertsoak besterik ez datoz. Baina liburu honetan ere, "Billeraco alabac" izeneko berriz argitaratzen da.

Jesusen Lagundiko A. Kandido Basabereren *Eleiz-liburuchua*-ren 1912.eko edizioak, Bilbon argitaratuak, latin eta euskarazko eliz-kanten eraskin eder bat du, beste norbaitek gehitua, eta 173. orrialdean lehenengo hiru bertsoak bakarrik ditu, bizkaieraz jarriak, egile izenik gabe.

Hain zabaldua den "Ogi zerutik" kantaren egilea izateaz aparte, Tolosan argitaratu ziren bi libururen egilea ere badela ikusten dugu. Orkaiztegiarekin elkar lanean egindakoa aparte. Baina, zer gehiago? Hara hemen beste idazlan batzuen adibideak:

Aita Onaindiaren *Milla Euskal-olerki eder* (7) libururen 416. orrialdean begiratzen badugu, "Andre guzien artean bedeinkatuari" eta "Birjiña Mariari" izeneko poesi-kantak aurkituko ditugu. Aita Onaindia berak, *Euskal Literatura*-ren hirugarren tomoan (8), T. Iriondoren lanean zenbait berrirekin batean "Billa joan eta gabe etorri" deritzan hizlaurko lana ematen du. Jon Bilbaok *Eusko Bibliographia*-ren laugarren liburuan (9) gure Iriondo honen lan batzuen berri ematen du: aipatutako bi liburuxkak, 1881etik 1912ra bitartean "Euskal Erria" aldizkarian argitaratu zituen poe-

sien berri, gehienak erlijio gaiak, 1897an "Euskaltzale"n eta 1922an "Aránzazu" aldizkarietan ere bai. 1899an, "Euskaltzale"n *Irisasi* izenordea erabili zuen (10), eta Aita Onaindiak dionez, *Irisasi* izenorde honekin "Ibaizabal"en ere kolaboratu omen zuen.

Baina ez A. Onaindiak eta ez J. Bilbaok ez dakarte noiz eta non sortua zen eta ez noiz hil zen Toribio Iriondo, eta Alfonso Astaburuaga apaizari esker lortu ditut sortze eta heriotze garaiak Elgoibarko San Martolome parrokia nagusian. Bestalde, argi bedi, lan guziak ez direla *Eusko Bibliographia*-n bilduak, zeren T. Iriondok sortutako elizkantetatik anitz liburu eta aldizkarietan zabaldu bai dira. P. M. Urruzunok A. Baudran-i egin zion itzulpenenaren ondotik (11), 370 eta 373 orrialdeetan han datoz beste "Agur Erregiña"ren bost bertsoak eta "Billeraco alabac"ren zazpirak.

T. Iriondo eta P. M. Urruzuno, herkide eta adiskide ziren, eta 1920an, Pedro Migelen apaizgoaren urre-eztaietan, omeneko bertsoak idatzi zituen, gero *Ipuiak* (12) izeneko liburua-
ren hasieran argitaratu zirenak.

Oraintsuago, "Andre guztien artean bedeinkatuena" izeneko poesia, Madrid-en argitaratu den *El libro de la Virgen* bilduman agertu da (13). Toribio Iriondoren lanok ondo sakabanaturik agertzen dira. Eta, sortzaileaz gainera, biltzaile ere ba zen, Azkueren lanetan ikus genezakeanez.

Azkueren *Cancionero popular vasco*-rako bost kanta bildu zituen: "Oy, bart!" (Zearrotzako M.^a Josefa Urionabarrene-txearenakin osatuaz beteko zuena), "Aldapeko sagarraren...", "Logura naiz ta logale", "Gazte zoroaren..." eta "Peru gurea Londresen" delakoaren lehen partea (14). Eta *Euskalerraren Yakintza*-rako bi ipui (15), "Alostorra" eta "Zegamako bilindrak".

Lan guziak bildurik liburu eder bat hornitzeko haina badu eta euskal idazleen artean toki berezia merezi duena da Toribio Iriondo Sasiain elgoibartarra.

Ondorean, txosten honen bukaeran, "Ogi zerutik" osorik ematen dut, lehen argitalpenean dagoenez.



MISIO SANTUBETARACO

JESUS GURE JAUNARI

ETA

AMA BIRJIÑARI

CANTUBAC.



TOLOSAN:

PEDRO GURRUCHAGA-REN
Alargun eta Semeen Moldizteguian.
1893 garren urtean.

SACRAMENTU GUZTIZ SANTUARI

BISITA

Errezatzen dira sei edo iru *Aita gure, Ave-Mari ta Gloria*, esaten dala bacoitzean:

G. Bedeincatua ta alabatua izan dedilla Aldareco Sacramentu guztiz Santua.

E. Beti izan dedilla bedeincatua ta alabatua.

Azquenean, Jesusen Biotz Sagraduari *Credoa*.

*Ogui Cerutic
Etorria,
Zu cera gure
Poz guztia.*

Bildots santua
Ara emen;
Munduco gaitzac
Quentzearren.
Sagrarioan
Non dagoen,
Lurra ceruaz
Bat eguiten.

Etzaitut beguiz
Icusitzen;
Baña bai fedez
Det sinisten,
Sacramentuan
Nola zauden,
¡Jesus laztana!
Gu maitatzen.

Misterioric
Aundiena,
Jaungoicoaren
Oroimena;
Gozotasunic
Gozoena
Guizonentzaco
Dagoena.

Nere utsaren
Ondarretic,
Jabe neretzat
Aitorturic,
Emen naucazu
Auspezturic,
Adoratutzen
Umillduric.

Gauza guztien
Eguillea,
Ceru ta lurren
Erreguea,
Gure artean
Bicitzea:
¡Cer zoriona
Dan gurea!

Eleiza santac
Dizu jarri
Lamparacho bat
Betiz argui;
Nai digularic
Adieraci,
Nola ceraden
Orche bici.

Olioa da
 Arguitzeco,
 Eritasunac
 Sendatzeco,
 Janari ere
 Izateco:
 Ala da Jesus
 Guretzaco.

Argui nazazu
 Nere Jesus:
 Senda nazazu
 Nago erreguz:
 Indar nazazu
 Alimentuz:
 Ez arren utzi
 Ni umezurtz.

Birjiñen ardo
 Chit gorria,
 Sendoen ogui
 Chit zuria,
 Amoriozco
 Gar bicia;
 Graci guztien
 Iturria.

Zugan nic daucat
 Esperanza,
 Dudagabeco
 Seguranza,
 Zugabe dana,
 Dana da utsa,
 Aicez dijoan
 Lur-autsa.

Maitagarria
 Maite zaitut,
 ¿Norc ez maitatu
 Maite Jesus?
 Maitatu eza
 Nago damuz,
 Ofenditua
 Ain pecatuz.

¡Ay milla biotz
 Banituzque!
 ¡Danac zuretzat
 Nai nituzque!
 ¡Ay Jesusequiñ
 Banintzaque,
 Maitez urtua
 Banengoque!



SACRAMENTO CHIT SANTUBARI

ISTRIBILLOA. CORO.

ADAGIO

O gi ze ru lik E to ri

ya Zu ze ra gu re Poz gu z ti ya

REGIOSO DUO.

ALDIYAC

Bildots san tu ba A ra E men

mundu ko Gai tzak Ken tze a rren Sa gra ri

yo an Non da go en Lu rra ze ru az

Bat e gi ten Lu rra ze ru az Bat e gi ten

BIBLIOGRAFIA OHARRAK

(1) *Gora Jainkoa!*, Euskalerriko Liturji Batzordeak argitaratua. Izarra. Donostia, 1972. 50garren kanta.

(2) *Zarauzko Aita Misionari batek 3.en Ordenako Anai arrebai eskaintzen dien Lore sorta edo San Franziskoren 3. Ordenako Erregla bere azalgueta, alabantza, pribilejio ta induljensi berri askorekin apaindua*. Tolosan: Pedro Gurruchaga-ren Alargun eta Semean moldiztegia. 1900garren urtean. 9,5 x 15 zm. neurrian 246 orrialdeko liburua. A. Fr. L. Villasante jaunari esker, liburu hau Aita Jose Antonio Ugarte Angiozarkoarena dela jakin dut, 1935ean argitaratu zen

A la Seráfica Provincia de Cantabria en el septuagésimo quinto año de su Restauración delako liburuak dakarrenez. Laster argitaratzekotan daukadan Elgetako monografian ematen dut Aita Frai Jose Antonio Ugarteren berri.

(3) *Misio Santubetaraco Jesus gure Jaunari eta Ama Birjiñari cantubac.* Tolosan: Pedro Gurruchaga-ren Alargun eta Semeen moldiztegian. 1893garren urtean. 10 × 15 zm., 32 orr., eta beste 4 orr. musikaz.

(4) *Maria Becaturic gabe contzabituari.* Tolosa, 1904.

(5) G. de Sorarrain, *Catálogo de obras eúskaras.* Barcelona, 1891. 411 orr., 1206 ref.

(6) 1921eko argitalpenean. Lehen edizioa 1885ean izan zuen.

(7) A. Onaindia, *Milla Euskal-olerki eder.* Larrea-Amorebieta, 1954.

(8) A. Onaindia, *Euskal Literatura*, III, 256/258 orr. B. Estornés Lasak ere aipamena egiten dio *Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco*, vol. II, *Literatura*, 194 orr.

(9) J. Bilbao, *Eusko Bibliographia*, IV, 422. Donostia, 1974.

(10) J. Bilbaoren obra berean, 423 orr., "Billa joan eta gabe etorri" izenekoa aipatzen du.

(11) Baudran-en aipatutako itzulpenean, *Zeruko Argiya edo! ondo pentsatu!*, 1921eko edizioan.

(12) *Urruzuno'tar P. M. en ipuiak.* Neketako Ama-Birjiñaren irarkolan. Iruña'n, 1930. 5/6 orr.

(13) *El Libro de la Virgen.* Antología Mariana Hispana e Iberoamericana de poesía y de pintura: Poesías castellanas, catalanas, gallegas, vascas y portuguesas. Madrid, 1963. Aita Onaindiak aipatzen du, *Euskal Literatura*, II, 103 orr.

(14) R. M. Azkue, *Cancionero popular vasco*, 135, 195, 463, 504 eta 887garren kantak.

(15) R. M. Azkue, *Euskalerrriaren Yakintza*, II, 6 eta 130garren ipuiak, 30 eta 356garren orrialdeetan.

MUSIKA GAIETAZKO HIZTEGI BATI BURUZ

Xabier Gereño

Euskal hiztegiak duen huts nabarmen bat betetzen lagun diezazuegun dei egitera natorkizue gaur.

Euskal Herriko Txistularien Elkarteak, zeinen Juntakoa baitnaiz, aspaldidanik ikusi du txistua jotzen ikasteko euskal